

Оксана Протас

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Галина Медянка

магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка»

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

м. Івано-Франківськ

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВІСТСЬКИХ ВІДНОСИН В УЧНІВСЬКИХ ГРУПАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальність проблеми. Важливу роль у формуванні особистості молодої людини відіграє учнівська група. Вона є одним із основних соціальних середовищ, у якому розкриваються задатки та формуються здібності особистості, проходить процес її соціалізації. Саме колективістські відносини в учнівській групі формують у її учасників здатність до взаємоприйняття, взаєморозуміння та взаємодії у процесі життєорганізації, а також забезпечують психологічний комфорт кожного її члена .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади виховання виховання колективістських відносин у соціальних групах широко висвітлювались у науково-педагогічній літературі, зокрема, у працях радянських педагогів: А. Кузьмінського, А. Макаренка, Н. Мойсеюк, В. Сухомлинського, серед сучасних українських та зарубіжних дослідників – В. Андреєвої, І. Підласого, О. Степанової, І. Трухіна та ін. Окремі історичні аспекти виховання груп як чинника її розвитку розкрито в працях М. Левківського, В. Мосіяшенка, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін.

Мета статті – розкрити особливості формування колективістських відносин в учнівських групах загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Колектив (від лат. *Collectivus* – збірний) - організована форма об'єднання людей на основі спільної соціально значущої діяльності.

А. Макаренко визначав: «колектив як соціальний живий організм, який і через це і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище» [8, с.352].

Розрізняють такі різні типи шкільних груп: 1) навчальні (класний, загальношкільний, предметних гуртків); 2) самодіяльні організації (художньої самодіяльності: хор, ансамблі, гуртки); 3) товариства (спортивні, наукові та ін.); 4) об'єднання за інтересами; 5) тимчасові об'єднання для певних видів діяльності [4, с.508].

Учнівським колективом є група школярів, об'єднана загальною соціально значимою метою, діяльністю, її організацією, має органи самоуправління, відрізняється морально-психологічною єдністю, поєднанням особистісних і колективних інтересів, динамізмом життєдіяльності [3, с.479].

Загальнофілософське розуміння “відносин” означає “особливу, опосередковану залежність чи взаємозалежність станів, властивостей, зв'язків і стосунків на основі руху матерії та його атрибутів” [1, с. 22].

Учнівські колективи виконують низку функцій: організації навчально-виховної, дозвільної діяльності учнів; формування досвіду спілкування, реалізації існуючих суспільних відносин, ділових стосунків; реалізації моральної сутності особистості; виховання колективістських стосунків на основі взаємоприйняття один одного, формування гуманістичних якостей особистості; виконання ролі первинної референтної групи в умовах ситуацій успіху членів колективу; коригування та регулювання поведінки та діяльності на основі загальноприйнятих у колективі норм [4, с.309].

Формування колективістських відносин – це складний і багатоплановий процес, який складається з вироблення параметрів й розробки критеріїв колективу, системи внутрішньо колективних відносин; розробки методик вивчення розвитку групи, використання ефективних форм і методів впливу на неї.

Важливим є розуміння те, що колектив – це динамічна система, у якій постійно відбуваються зміни. Проте, формування колективу – це безумовно, педагогічно керований процес, ефективність якого великою мірою залежить від того, якою мірою досліджені закономірності його розвитку, наскільки правильно педагог діагностує ситуацію і обирає методи впливу [3, с.461].

Процес формування справжнього колективу із дифузної групи (групи-конгломерату), тобто “групи раніше безпосередньо незнайомих людей, які виявилися на одному просторі і в один час”, складається із ряду етапів чи рівнів розвитку. При розвитку групи в позитивному напрямі від групи-конгломерату вона проходить через такі етапи: *номінальна група* (первинне утворення з певною назвою; цілі, норми й види діяльності їй задаються ззовні, що призводить до об’єднання її членів); *група-асоціація* (члени групи прийняли задані цілі й види діяльності; утворюються міжособистісні відносини на діловій основі, спрямованій на досягнення високих результатів у діяльності). У результаті група переходить на наступний рівень розвитку – *група-кооперація*. При дальшому розвитку проходить її *автономізація*, члени набувають внутрішньої єдності, згуртованості, злиття, ідентифікують себе з нею (“моя група”). Але при гіперавтономізації розвиток йде в бік виникнення *корпорації* – відособленої групи, що ізолюється і протиставляється іншим групам, коли вузько групові цілі досягаються будь-якою ціною, часто за рахунок інших груп, що веде до утворення “групового егоїзму” і хибного колективу. При здоровій, правильній автономізації група-кооперація розвивається у справжній *колектив* [7, с.78].

При негативному розвитку групи-конгломерату вона проходить ряд етапів, що характеризуються *дезінтеграцією* (внутрішньою розбалансованістю, коли приналежність до групи утверджується зовнішнім тиском, страхом), *інтраегоїзмом* (міжособистісним егоцентризмом, антипатією), що веде до утворення *антиколективу* з його суспільною агресивністю і конфліктністю [7, с.77-81].

Аналіз наукових праць (А Макаренка, В. Сухомлинського, С. Якименка та ін..) дав змогу визначити ознаки, при наявності яких учнівська група може стати колективом:

1. Системна організація, у якій системотворчим чинником виступає загальноприйнята ціль, яка в учнівських колективах має суспільно значущу спрямованість і визначається відповідними державними актами.

2. Спільна особистісно значуща і суспільно корисна діяльність, пов'язана з навчанням, самовихованням, окремими видами фізичної праці, організацією груп корисного дозвілля.

3. Особлива структура, визначена відповідними статутами, згідно з кількісними та якісними ознаками певної групи.

4. Органи управління: загальні збори, учнівський комітет, рада. Створюються комісії, обираються уповноважені особи, які представляють інтереси групи і кожного її члена.

5. Баланс індивідуалістичної та суспільно-значущої діяльності.

6. Емоційно-психологічна, морально-вольова спільність.

7. Певна динаміка життя, яка визначається кількістю, якістю, масштабністю цілей і характером та повнотою їхнього виконання [1; 2; 5; 8].

Кожен із цих компонентів у становленні й розвитку групи як колективу, у відриві від інших він не здатний забезпечити його формування.

Розроблена А. Макаренком технологія формування колективу охоплює такі стадії: 1) організаційне оформлення, яке передбачає формування органів самоврядування; висунення перед вихованцями системи педагогічних вимог; засвоєння та закріплення їх у різноманітних формах заохочення та змагання; вироблення в активістів організаторських навичок; сприяння їм у формуванні авторитету серед інших (триває приблизно навчальну чверть); 2) підтримка частиною вихованців вимог наставника; постановкою активом вимог до себе і до своїх товаришів; висунення перспектив діяльності групи; поступове залучення до громадського життя пасивних учнів; засвоєння класом загальношкільних традицій; подолання суперечностей між колективом і

окремими учнями; між нормами поведінки колективу і нормами, які стихійно складаються (тривалість – один-півтора року); 3) згуртування вихованців у єдиній діяльності та висунення колективом вимог до кожного свого члена; надання прав колективу самостійно розв'язувати питання, пов'язані з плануванням своєї роботи, заохоченнями і стягненнями; перетворення колективу в інструмент індивідуального розвитку кожного його члена; забезпечення збігу оцінок подій, явищ, фактів, подій шкільного життя; збігу вимог педагогів та активу учнів, які й визначають лінію поведінки всього учнівського колективу; 4) розширення прав та обов'язків активу; розгортання процесів самовиховання як вищої стадії виховання; переростання вимог дотримання моральних норм у потребу; проведення консультацій педагогом з метою рекомендації засобів, методів та форм самовиховання [2, с.77].

У процесі формування колективістських відносин у групі педагогу потрібно використовувати різноманітні методи і засоби, спрямовані на стимулювання діяльності всіх її членів до його згуртування. Це, насамперед, система вимог, вміле пред'явлення їх до учнів у формі переконливого роз'яснення завдань, правил, норм життєдіяльності. Важливе виховання учнів за допомогою консультування, підтримки, обміну досвідом.

Чітка і захоплююча постановка цілей розкриває перспективи розвитку учнівської групи. А. Макаренко називав це системою перспективних ліній, організацією завтрашньої радості - постановка близьких, середніх і далеких цілей. Завдання педагога полягає в тому, щоб організувати систему перспектив, систему діяльності, рух групи від рішення однієї задачі до іншої, більш складної. Однією з ланок такої системи виховання школярів можуть стати групові творчі справи, що включають організаторську діяльність, ігри, свята тощо. Така діяльність дозволяє об'єднати зусилля вихованців, сприяє розвитку товариської співдружності.

Важливо для формування колективістських взаємин застосовувати принцип паралельної дії: вплив на учнів через актив і громадську думку. Це

вимагає педагогічної майстерності, тому що є небезпека використання громадської думки як сили і тиску на окрему особистість [2, с.57].

На всіх стадіях розвитку колективістських відносин у групі згуртовують її традиції - стійкі форми спільного життя, які емоційно втілюють норми, звичаї, позитивний досвід діяльності, бажання вихованців.

Для формування колективістських відносин в учнівських групах важливі: бадьорий життєрадісний тон і стиль спілкування, вміння критикувати і вірно сприймати критику, атмосфера довіри і вимогливості.

Висновки. Отже, на основі проаналізованих нами функцій, ознак, стадій формування колективу, нам вдалося визначити основні шляхи формування колективістських відносин: вивчення учнівської групи; вироблення спільних цінностей у групі; організація спільних видів діяльності; вироблення традицій; організація учнівського самоврядування; створення ситуацій успіху особистості; індивідуальний підхід до розвитку особистості; вплив громадської думки; організація спільного дозвілля. Удосконалення шляхів впливу на учнівські групи з метою їх розвитку та згуртування неодмінно принесе успішний результат.

Література

1. Ковбас Б. Родинна педагогіка : у 3-х т. / Ковбас Б., Костів В. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, 2006. – Т. 1. Основи родинних взаємовідносин. – 288 с.
2. Макаренко А. Педагогические сочинения в 8 т.: – Т. 5. – 1985 –. Т. 5: ["Книга для родителей" и подготовительные материалы к ней] / сост.: Л. Гордин, А. Фролов. – 1985. –336 с. – С . 8–236.
3. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посібн. /Н.Мойсеюк.– К., 2009. – 655 с.
4. Пальчевський, С. Педагогіка: навч. посібник / С. Пальчевський. – 2-ге вид. – Київ : Каравела, 2008. – 496 с.
5. Чорній М. Психологічний клімат в учнівському колективі підлітків як фактор становлення їх особистості: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / М. Чорній. – Полтава: Друкарня ФОП Ткалич А.М., 2009. – 156 с. – С.77-79.
6. Сухомлинський В. Вибр. тв.: В 5 т.- К.: Рад. шк., 1980. – Т 2.- С. 149-416.
7. Уманский Л. Психология организаторской деятельности школьников : учебное пособие / Л.Уманский. – Москва : Просвещение, 1980. – 160 с.
8. Якименко С. Макаренко про колектив та його вплив на виховання особистості / С. Якименко // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – № 11 – С. 352.